

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 930.85: 27-789.5(497.4)"15"
929Schönleben J.L.

Prejeto: 3. 8. 2015

Monika Deželak Trojar

prof. latinščine in zgodovine, asistentka – mlada raziskovalka, ZRC SAZU,
Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede, Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana
E-pošta: monika.dezelak@zrc-sazu.si

Prostori Janeza Ludvika Schönlebna (1618–1681) in njihov vpliv na potek njegove življenjske in ustvarjalne poti

IZVLEČEK

Članek opisuje življenjsko pot Janeza Ludvika Schönlebna (1618–1681) in predstavlja njegov opus z vidika tistih duhovnih, kulturnih in geografskih prostorov, ki so njegovo življenje in delo najgloblje zaznamovali. Najprej je prikazan vpliv Schönlebnove družine. Osrednji del članka zavzema predstavitev Schönlebnovega šolanja v jezuitskem redu in njegovo redovno formacijo. Podrobno so prikazani vplivi jezuitskega duhovno-geografskega prostora na Schönlebnovo življenje in njegova zanimanja. V nadaljevanju so predstavljeni Schönlebnovo delovanje v dobrobit rodne Kranjske in njegovi stiki s širšim evropskim prostorom.

KLJUČNE BESEDE

Ljubljana, Kranjska, jezuiti, duhovni, kulturni in geografski prostori, Janez Ludvik Schönleben

ABSTRACT

SPACES OF JOHANN LUDWIG SCHÖNLEBEN AND THEIR INFLUENCE ON THE COURSE OF HIS LIFE AND CREATIVE PATH

The article describes the life of Johann Ludwig Schönleben (1618–1681) and presents his oeuvre from the viewpoint of those spiritual, cultural, and geographical spaces that most profoundly influenced his life and work. First, the influence of his family is presented. The main part of the article describes Schönleben's school years in the Jesuit order and his monastic formation. The influence of the Jesuit spiritual and geographical space on his life and interests is discussed in greater detail. This is followed by a presentation of Schönleben's activity to the benefit of his homeland of Carniola, and his contacts with the rest of Europe.

KEYWORDS

Ljubljana, Carniola, Jesuits, spiritual, cultural and geographical spaces, Johann Ludwig Schönleben

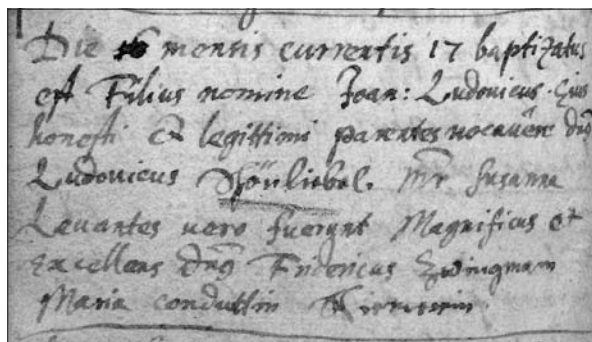
UVOD

Janez Ludvik Schönleben (1618–1681) je bil zgodovinar, govornik, pridigar, teolog in polihistor. Na njegovo življenjsko pot je v veliki meri vplival duhovniški poklic, najprej je bil jezuit, po izstopu iz reda pa svetni duhovnik. Raziskovanje njegove biografije in ohranjenega opusa nas sooči s kopico duhovnih, kulturnih in geografskih prostorov, ki so pomembno zaznamovali potek njegove življenjske poti, usmerjali njegova zanimanja in sooblikovali njegov opus. V prispevku bo osvetljen vpliv Schönlebneve družine. Schönlebnovo življenjsko pot je v veliki meri določila ljubezen do rodne Kranjske in njenega glavnega mesta, usodno in življenjsko pa jo je zaznamoval jezuitski duhovno-geografski prostor, v katerem se je izšolal in dozorel v duhovniški poklic. Jezuitska miselnost ga je vodila tudi po izstopu iz jezuitskega reda, ko je opravljal službo svetnega duhovnika. Kot je mogoče razbrati iz virov njegovega obsežnega in vsebinsko raznolikega opusa, je ta v veliki meri določen z vplivi miselnih svetov njegovih predhodnikov in tudi sodobnikov. V sklepnem delu prispevka bo predstavljena Schönlebnova vpetost v širši evropski prostor.

OSVETLITEV SCHÖNLEBNOVEGA ŽIVLJENJA IN NJEGOVEGA OPUSA

Otroštvo: vpliv družine na Schönlebnovo življenjsko pot

Janez Ludvik Schönleben se je rodil 16. novembra 1618 očetu Ludviku Schönlebnu, ki se je v Ljubljano priselil z Württemberskega, ter materi Suzani, rojeni Kušlan.¹ Od preostalih otrok² so preživele le

Izsek iz krstne knjige – Schönlebnovo rojstvo in krst (NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1614–1621, str. 200).

tri sestre, ki so se poročile z vplivnimi Ljubljanci tistega časa: Marija z Jurijem Kronlechnerjem, Ana z Janezom Krstnikom Dolničarjem, Kristina pa z baronom Janezom Filipom Coraduzzijem.³

Schönlebnov oče Ludvik je bil po poklicu mizar oziroma rezbar.⁴ Njegovo najpomembnejše rezbarsko delo je bil korni oltar v stari ljubljanski stolnici.⁵ Njegova poklicna dejavnost je pripomogla k priljubljenosti med ljudmi in mu tako omogočila tudi vzpon v službah mestne uprave. V letih 1644–1646 je bil mestni sodnik, povzpel pa se je tudi do županske službe, ki jo je opravljal v letih 1648–1650 in 1652–1655.⁶ Zanimala ga je zgodovina mesta Ljubljane, zato je začel z zbiranjem kronoloških podatkov, ki jih je združil v rokopisnem besedilu z naslovom *Jabr Schriffien des Hertzogthumbs Crain* (1660). Rokopis danes hrani Avstrijska narodna knjižnica.⁷ Pripisovali so mu tudi soavtorstvo z najpomembnejšim sinovim zgodovinskim delom *Carniolia antiqua et nova*, vendar to ne drži; so pa očetovi zgodovinski zapiski Janezu Ludviku predstavljali pomemben zgodovinski vir.⁸

Na Schönlebna je vplivalo tudi očetovo češčenje

Portret Ludvika Schönlebla (NUK, Ms. 1044: Erberg, Sammlung von Portraitsen, str. 113, št. 48).

¹ NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1614–1621, str. 200; Miklavčič, *Schönleben, Janez Ludvik*, str. 240; Radics (1903), *Familien-Chroniken*, str. 142.

² NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1614–1621, str. 308; R 1621–1626, str. 73, 178; R 1626–1631, str. 40, 137, 172; R 1632–1638, str. 19, 231; R 1638–1643, str. 75; M 1635–1657, str. 57.

³ NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1632–1651, str. 96, 149; P 1651–1682, str. 76.

⁴ ZAL, SI ZAL LJU 346, 2/32, str. 122–123.

⁵ Lavrič, *Umetnostna dejavnost*, str. 46, 48.

⁶ Fabjančič (2005), *Zgodovina ljubljanskih sodnikov*, 3. zv., str. 175.

⁷ ÖNB, Cod. 15400 Han.

⁸ Schönleben, *Carniolia antiqua et nova* (»Syllabus MSS.«).

Device Marije in njegovo članstvo v jezuitskih Marijinih kongregacijah, najprej v kongregaciji Marije Vnebovzete, pozneje pa v meščanski nemški kongregaciji Brezmadežne Matere Božje.⁹ Očetov zgled in spodbuda jezuitov sta v Schönlebnu vzbudila ljubezen do Marije, ga vzgojila v velikega zagovornika Marijinega brezmadežnega spočetja in iz njega naredila evropsko znanega mariologa.

Materin vpliv in zgled se kažeta predvsem v ljubezni do rodne domovine in jezika. Sam je v predgovoru svoje prve zbirke pridig zapisal, da nemščina ni njegov materni jezik,¹⁰ iz česar je mogoče nedvoumno sklepati, da so doma govorili slovensko. V dodatno spodbudo gojenju slovenščine doma so bili gotovo tudi jezuiti; Schönlebnova družina je namreč stanovala v neposredni bližini Ljubljanskega jezuitskega kolegija.¹¹ Znano je, da so v Ljubljani jezuiti ob nedeljah poučevali krščanski nauk v slovenskem jeziku, leta 1615 pa so uvedli tudi nedeljske pridige v slovenščini ter s tem plemenitili raven slovenščine, ki so jo meščani gojili po domovih.¹² Janezu Ludviku je družina predstavljala njegov prvi prostor. Z zavzetim gojenjem slovenščine, z očetovim zanimanjem za preteklost Ljubljane in z delovanjem za skupno dobrobit mesta je tako Janezu Ludviku že v zgodnji mladosti vtisnila v zavest pomen in vrednost domačega, ljubljanskega oziroma kranjskega jezikovnega, geografskega in zgodovinskega prostora.

Schönlebnovo jezuitsko obdobje (1635–1653)

Janez Ludvik je jezuitsko gimnazijo začel obiskovati v šolskem letu 1629/30. V zadnjem letniku gimnazije (v šolskem letu 1634/35) se je odločil vstopiti v jezuitski red, kar se je zgodilo 26. oktobra 1635.¹³ Z odločitvijo za jezuitski red se je Schönlebnov prvi, ljubljanski in slovenski prostor začel širiti, odšel je na Dunaj in tam v letih 1635–1637 v kolegiju sv. Ane opravil noviciat.¹⁴ Z Dunaja je odšel v Leoben, kjer je v šolskem letu 1637/38 ponovno poslušal retoriko;¹⁵ od tam pa za tri leta v Gradec,

kjer je v letih 1638/1639 do 1640/41 poslušal vse tri letnike filozofije.¹⁶ Po študiju filozofije in doseženem nazivu magistra je po pravilih jezuitske formacije za Schönlebnu nastopil čas poučevanja na gimnaziji. Iz Gradca je v šolskem letu 1641/42 odšel poučevat poetiko v Kreams,¹⁷ od tam pa se je naslednje šolsko leto 1642/43 vrnil v Gradec.¹⁸ Proti koncu leta 1643 naj bi na Dunaju dosegel doktorat iz filozofije,¹⁹ vendar pa to najverjetneje ne drži.²⁰ V šolskem letu 1643/44 je v Linzu poučeval retoriko.²¹

Teologijo je študiral v Passauu, Gradcu in na Dunaju (1644/45–1647/48).²² Po končanem študiju teologije je bil posvečen v duhovnika, nato pa je eno leto (1648/49) poučeval retoriko v dunajskem kolegiju in bil hkrati notar Filozofske fakultete.²³ Leta 1649/50 je bil v tretji probaciji v Judenburgu,²⁴ zatem pa je oktobra 1650 prišel za šolskega prefekta v Ljubljano, opravljal pa je tudi službo pridigarja in predstojnika dijaške Marijine kongregacije.²⁵ *Letopis Ljubljanskega jezuitskega kolegija* omenja njegovo dramo *Haeresis fulminata Anastasius tyrannus Orientis haereticus*, ki jo je posvetil Volfu Engelbertu Auerspergu.²⁶ Potem ko je drama nekaj časa veljala za izgubljeno, sem jo junija 2013 znova našla v Arhivu družine Auersperg na Dunaju.²⁷

18. oktobra 1651 je Schönleben iz Ljubljane odšel v Gradec;²⁸ tam je poučeval etiko, bil katehist in spovednik.²⁹ V tem času, ali pa najverjetneje že pred tem v Ljubljani, se je začela kriza v Schönlebnovem jezuitskem poklicu, razmišljati je začel o odhodu iz reda. O tem pričata ohranjeni pismi jezuitskih generalov, Gottfriedija in Nickla, ki sta ju Schönlebnu odposlala 2. marca in 20. aprila 1652 v Gradec.³⁰ Iz drugega Nicklovega pisma, ki pa je bilo 6. julija 1652 odposlano že v Linz, je mogoče razbrati generalovo veselje nad Schönlebnovo odločitvijo, da ostane v redu.³¹ Iz Linza je nato odšel na Dunaj, kjer je poučeval logiko na Filozofski fakulteti in bil spovednik.³² Za nekaj časa je Schönleben spet našel mir v sebi in se odločil vztrajati kot jezuit, a je na koncu vendarle prevladala želja po odhodu iz reda. Schönleben je svoje jezuitsko poslanstvo in s tem izredno širok

⁹ ARS, SI AS 1073, II/51r, str. 47; II/52r, str. 33. Ker je članstvo v kongregaciji Marije Vnebovzete hitro naraščalo in bilo zelo raznoliko (dijaki, meščani, plemiči), so se jezuiti na praznik Marijinega obiskanja leta 1624 odločili ustanoviti novo kongregacijo za odrasle meščanske moške, in sicer Kongregacijo Marije Device brez madeža spočete. Njeni člani so se med seboj sporazumevali v nemščini, sporazumevalni jezik kongregacije Marije Vnebovzete, katere člani so bili dijaki in plemiči, pa je ostala latinščina (Bizant, *Marijine kongregacije*, str. 145–146).

¹⁰ Schönleben, *Fasten-Freytag und Sonntag-Predigten*, Vorderspruch dess Authoris, nepag.: »[...] weilen aber dise Betrachtungen von mir in Teutscher (obwolen nicht angeborner) Sprach denen Zuhörern vorgetragen worden [...]«

¹¹ Miklavčič, *Schönleben, Janez Ludvik*, str. 241.

¹² *Letopis Ljubljanskega kolegija*, str. 76. Prvi pridigar v slovenščini v Ljubljani je bil Janez Čandik.

¹³ ARSI, Austr. 124, str. 213r.

¹⁴ ARSI, Austr. 123^a, str. 39; Austr. 124, str. 213r.

¹⁵ ARSI, Austr. 123^a, str. 84.

¹⁶ ARSI, Austr. 27, str. 34v; Austr. 124^a, str. 12, 33.

¹⁷ ARSI, Austr. 27, str. 232r.

¹⁸ ARSI, Austr. 125 I, str. 24r–v.

¹⁹ AUW, Ph 19, str. 16r.

²⁰ Npr.: AUW, Ph 20, str. 66.

²¹ ARSI, Austr. 125 I, str. 56v–57r.

²² ARSI, Austr. 125 I, str. 79r, 92v, 109r, 138r.

²³ ARSI, Austr. 125 I, str. 154v; AUW, Ph 11, str. 1–2, 77–85.

²⁴ ARSI, Austr. 125 I, str. 169v.

²⁵ ARS, SI AS 1073, II/51r, str. 196.

²⁶ *Letopis Ljubljanskega kolegija*, str. 171.

²⁷ OeStA, HHStA, AT-OeStA/HHStA SB Auersperg XXVII, 25, str. 1r.

²⁸ ARS, SI AS 1073, I/32r, str. 4v.

²⁹ ARSI, Austr. 124^a, str. 71.

³⁰ ARSI, Austr. 6, str. 110v, 114r.

³¹ ARSI, Austr. 6, str. 119r.

³² ARSI, Austr. 125 I, str. 183¹⁴v.

Caralogus Primus Collegij Tabacensis

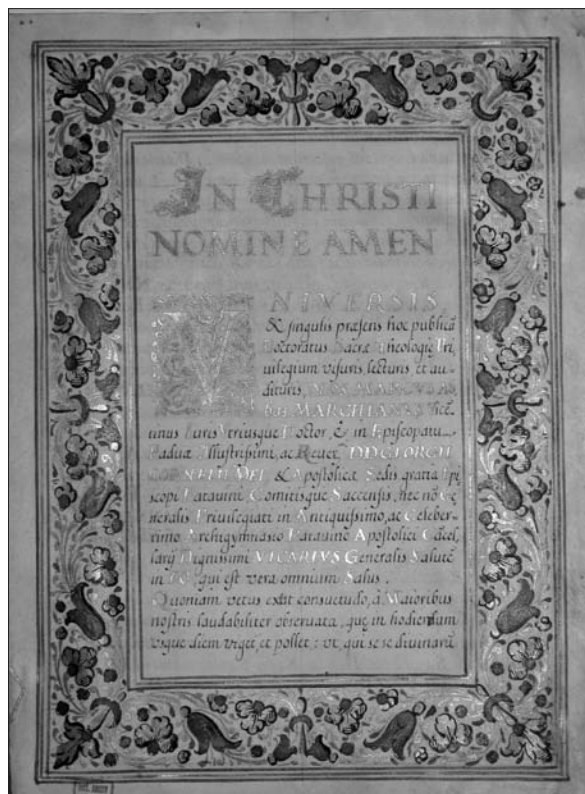
Nomina Canonica	Ætas	Vires	Tempus in schola	Scriptura et Lingua	Ministeria Societatis	Gratus in literis	Gratus in schola
6 P. Franciscus Kary Cancellus ex Magister	Statu i b. a. r. i i b. a. r.	Bona	susceptus Grati invegnis i b. r. s. so sepens.	Apud in schola i Theologia t. a. r. i b. r. s. i b. r. s. i b. r. s.	Docuit Gram. i. synt. i. Poem. i. Arith. r. Ethica. i. Philo. s. Casu. r. Præceptus scholastic. b. et relig. Censor actor. b. Congregatus. Censor. t. cura. Cong. b. Censor actor. scholastic. i. b. r. s. i. a. r. s.	Mag. Phil.	Professus i i b. r. s. i i b. r. s.
7 P. Fridericus Lincei Magister i i b. r. s.	Statu i b. i. g. i i b. r. s.	Bona	susceptus Grati invegnis i b. r. s. i b. r. s.	Apud in schola i b. r. s. i. a. r. i b. r. s. i. a. r. i b. r. s. i. a. r. i b. r. s. i. a. r.	Docuit infimam. i. Poem. i. Poem. i. i. b. r. s. i. b. r. s. r. et relig. Congregatus i. a. r. s.		
8 P. Antonius Scherzer Cancellus Tabacensis	Statu i b. i. g. i i b. r. s.	Bona	susceptus Grati invegnis i b. r. s. i b. r. s.	Apud in schola i b. r. s. i. a. r. i b. r. s. i. a. r. i b. r. s. i. a. r. i b. r. s. i. a. r.	Docuit Poem. r. a. r. s. Arith. r. Cominator relig. Præceptus scholastic. relig. Abacta scholastic. relig. Præceptus Cong. i. et relig. i. b. r. s. i. a. r. s.		

Izsek iz Triletnega jezuitskega kataloga za leta 1649–1651: Schönlebnovo delovanje v Ljubljani 1651 (ARSI, Austr. 29, str. 118r).

mednarodni jezuitski duhovno-geografski prostor, v katerem se je šolal in deloval osemnajst let, zapustil septembra 1653.³³

Schönlebnov doktorat iz teologije v Padovi (1653)

Po odhodu z Dunaja se je Schönleben, najverjetneje z vmesnim postankom v rodni Ljubljani, odpravil v Italijo, zibelko evropskih univerz, kjer se je v Padovi vpisal na teološki študij. Že dva dneva po vpisu v matriko Teološke fakultete (17. decembra 1653) je opravil doktorski izpit.³⁴ Njegovo doktorsko diplomo hrani Arhiv Republike Slovenije.³⁵ Ohranila so se pričevanja, da so Schönlebnu na padovanski Teološki fakulteti ponudili stolico, ki pa je ni sprejel.³⁶ Tega na podlagi do sedaj znanih virov ni mogoče ne potrditi in ne ovreči. Nekaj mesecev je Schönleben še ostal v Padovi in v arhivu Univerze zbiral material za svoje načrtovane zgodovinske in genealoške spise.³⁷ V Ljubljano se je vrnil pomladi 1654, verjetno ravno v času, ko se je z imenovanjem Marka Dolinarja za stolnega prošta izpraznilo mesto ljubljanskega

Schönlebnova doktorska diploma (ARS, SI AS 1065, a. e. 39, str. 1r).

³³ ARSI, Austr. 6, str. 179r.
³⁴ USP, vol. 466, str. 17r; vol. 430, str. 20r–21r.
³⁵ ARS, SI AS 1065, a. e. 39.
³⁶ Zani, *Memorie, impresse*, str. 181v; Richter, *Ein Beytrag*, str. 315.
³⁷ OeStA, HHStA, AT-OeStA/HHStA SB Auersperg XXVII, 12: Arbor genealogica (Ms 22).

stolnega dekana.³⁸ Schönlebnov prihod iz Padove v rodno mesto je pomenil dokončno vrnitev v domači jezikovno-geografski prostor, ki ga je Schönleben, vzgojen v mednarodnem geografskem in duhovnem jezuitskem prostoru, sedaj videl in doživljal na drugačen način.

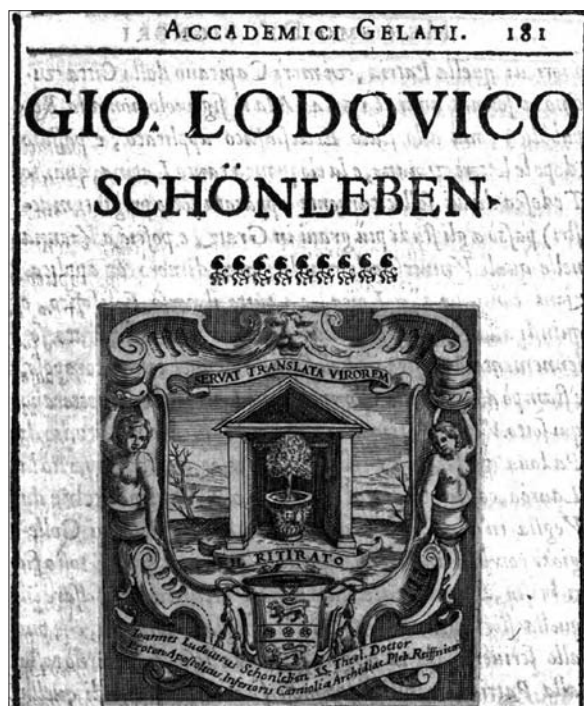
Schönlebnovo svetno duhovništvo in zadnja leta v Ljubljani (1654–1681)

Že 6. maja 1654 je Schönleben prejel cesarsko imenovanje za ljubljanskega stolnega dekana, 2. junija pa je bil slovesno umeščen v dekansko službo.³⁹ Iz oporoke njegovega očeta Ludvika je mogoče razbrati, da mu je ta gmotno zelo pomagal v času njegovega bivanja v Italiji in pri potegovanju za službo stolnega dekana.⁴⁰ Zanimivo je, da je kljub izstopu iz jezuitskega reda takoj po prihodu v Ljubljano navezal stike z jezuiti in že 11. avgusta 1654 vodil slovesno mašo na Rožniku za jezuitske šolarje, člane Marijine kongregacije.⁴¹ V času svoje dekanske službe je bil dejaven na različnih področjih: bil je član in nekaj časa zapisnikar ter ekonom stolnega kapitlja,⁴² trudil se je reševati nedorečene cerkveno-pravne zadeve,⁴³ hodil je na vizitacije⁴⁴ in si prizadeval za red pri opravljanju bogoslužja.⁴⁵ Uveljavil se je kot slovesni pridigar in govornik ob najrazličnejših priložnostih (slovesni govori ob cerkvenih praznikih in škofijskih jubilejih, sinodalni nagovori, pogrebni govori).⁴⁶ Urejal je tudi knjižnico prijatelja Volfa Engelberta Auersperga, takratnega kranjskega deželnega glavarja.⁴⁷ V tem obdobju je začel s pisanjem marioloških del (*Orbis universi votorum*, 1659), pripravljanjem nekaterih rokopisnih genealogij plemiških rodbin (npr.: Auersperg in Gallenberg)⁴⁸ in z urejanjem prvih zbirk pridig (*Fasten-Freytag und Sonntag-Predigen*, 1668).

Poleti leta 1666 je Schönleben začel razmišljati o odpovedi dekanski službi. Ker njegovi prošnji škof ni

ugodil,⁴⁹ je začel sam iskati možne rešitve. Novembra leta 1666 je z baronom Oktavijem Buccellenijem sklenil pogodbo o zamenjavi: Buccelleni je postal dekan, on pa je od njega dobil dva beneficija v Lescah in del njunih dohodkov za obdobje sedmih let. Do uradne s strani cesarja in škofa potrjene dokončne zamenjave med njima pa je prišlo šele julija 1667.⁵⁰ Schönleben je nato še dve leti ostal v Ljubljani in nadaljeval s pripravljanim zbirki pridig (*Feyertägliche Erquick-Stunden, Erster Theil*, 1669), nastalo pa je tudi njegovo drugo mariološko delo (*Vera ac sincera sententia*, 1668). Leta 1668 je zaprosil za mesto župnika v fari Mengeš, vendar zaradi spleta zunanjih okoliščin kljub priporočilu škofa Rabatte do imenovanja ni prišlo.⁵¹

Zaradi dobrega znanja slovenščine in svojega pridigerskega slovesa je bil oktobra 1669 izbran za župnika v Ribnici in dolenskega (ribniškega) arhidijakona. To službo je opravljal do konca leta 1675 oziroma do začetka leta 1676.⁵² V času svojega delovanja v Ribnici je za tisk uredil naslednje zbirke pridig: *Feyertägliche Erquick-Stunden, Anderer Theil* (1670), *Tractatus geminus de mysteriis Dominicae passionis* (1673) in *Horae subsecivae dominicales* (1676). Izšlo

J. L. Schönleben kot član bolonjske Akademije gelatov (*Zani, Memorie, imprese e ritratti de' signori Accademici Gelati di Bologna*, 1672, str. 181r).

³⁸ ARS, SI AS 1, I/18, L-XX, šk. 34, str. 847–850.

³⁹ NŠAL, NŠAL 101, 1654 V 6., Regensburg; KAL, Zapiski sej 1621–1658, str. 174r–v.

⁴⁰ ARS, SI AS 308, t. e. 15, št. 66: Oporoka Ludvika Schönlebna.

⁴¹ ARS, SI AS 1073, I/32r, str. 38v.

⁴² NŠAL, KAL, Zapiski sej 1621–1658, str. 173v, 175r, 182v, 191v, 227r, 279r.

⁴³ Npr.: sporno vprašanje glede dekanove asistencije pri škofovih mašah (NŠAL, KAL, Zapiski sej 1621–1658; KAL, Zapiski sej 1666–1698).

⁴⁴ Npr.: NŠAL, KAL, Zapiski sej 1621–1658, str. 198r.

⁴⁵ NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 248/3.

⁴⁶ Npr.: Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden, Erster Theil*, str. str. 25–105; *Feyertäglicher Erquick-Stunden, Anderer Theil*, str. 40–102, 173–208, 237–283, 304–322, »Zugab« (str. 1–19); *Horae subsecivae dominicales, Pars I*, str. 419–444.

⁴⁷ Radics, *Die Hausbibliothek der Auersperge*, str. 13; Žargi, *Auerspergov knežji dvorec*, str. 285–286; Južnič, Kopečnik v Turjaški, str. 11, 22.

⁴⁸ ARS, SI AS 1073, 49r; SI AS 730, fasc. 133; OeStA, HH-StA, AT-OeStA/HHStA SB Auersperg XXVII, 12.

⁴⁹ NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 67/3.

⁵⁰ NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 107/3; NŠAL 1, fasc. 25/3/4.

⁵¹ NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 89/26; Mlinarič, *Stiška opatija*, str. 580, 583–584.

⁵² ARS, SI AS 1, I/32, R-VII, šk. 55, str. 113–116; I/32, R-VII, šk. 55, str. 159–162.

je njegovo prvo zgodovinsko delo *Aemona vindicata* (1674). Pripravil je drugo izdajo mariološkega spisa *Vera ac sincera sententia* (1670) in napisal še odmevno mariološko delo *Palma virginea* (1671).⁵³ Zaradi pomembnosti svojih marioloških del je bil sprejet v bolonjsko akademijo »Academia gelatorum«.⁵⁴

Na prošnjo škofa Rabatte je v času svojega službovanja v Ribnici priskrbel tudi novo izdajo lekcionarja *Evangelia inu lystuvi* (1672). Priredbo lekcionarja je pripravil tesno navezujoč na Čandik-Hrenovo predlogo, ki je prevode evangelijev in beril povzela po Dalmatinovem prevodu *Svetega pisma*. Schönlebnova priredba tako pomeni afirmacijo domače slovenske tradicije, hkrati pa skupaj s Čandik-Hrenovo izdajo lekcionarja predstavlja podstavo za nadaljnjo dolgo tradicijo izdajanja *Evangelijev in listov* vse do Japljevega in Kumerdejevega prevoda *Svetega pisma* (1784, 1786) in Japljeve nekoliko poznejše izdaje *Evangelijev in listov* (1787).⁵⁵ V predgovoru k izdaji je zapisal svoje znano načelo o nadnarečni obliki pisne slovenščine in raznoliki regionalni izreki (»Quare scribamus more gentis, loquamur more regionis [...]«), ki ga je pozneje zagovarjal tudi Svetokriški. Schönlebnova izdaja evangelijev in beril potrjuje njegovo znanje slovenščine in je tudi latentna afirmacija domačega jezika in prostora nasproti mednarodnemu prostoru v njegovi osebni življenjski poti.

Ko se je Schönleben najpozneje na začetku leta 1676 odpovedal arhidiakonatu, se je iz Ribnice vrnil v Ljubljano ter se upokojil. Poglobljeno se je posvetil obdelavi zbranega zgodovinskega gradiva in pripravil za tisk svoje najpomembnejše zgodovinsko delo *Carniolia antiqua et nova* (v tisku je izšel samo prvi del analov do leta 1000). Objavil je tudi genealogije kranjskih rodbin (Gallenberg, Ursini, Attems in Auersperg) in genealogijo Habsburžanov (*Dissertatio polemica de prima origine Augustissimae domus Habsburgo-Austriacae*). Tiskanje del mu je olajšala tiskarna v Ljubljani. Za prihod tiskarja Mayrja leta 1678 v Ljubljano je imel največ zaslug prav Schönleben, ki si je ob podpori deželnih stanov že od leta 1676 prizadeval za tiskarno. Sam je tudi osebno posedoval pri Mayrju v Salzburgu in ga prepričal za odprtje podružnice v Ljubljani.⁵⁶

O Schönlebovih zanimanjih poleg njegovih tiskanih del pričajo v rokopisu ohranjena besedila, npr. nedokončano filozofsko besedilo *Basis ethica*⁵⁷ in domnevno njemu pripisano delo *Numismata e rudibus veteris Labaci erruta*.⁵⁸ Njegovo polihistorško žilico

potrjujejo zbrani genealoški podatki o različnih plemiških rodbinah in podatki o zgodovini samostanov, župnij in cerkva, ki jih je zbiral vse od šolanja v jezuitskem redu pa praktično do smrti. Ljubezen do zgodovine se je odražala tudi v njegovem duhovno-pastoralnem delu: enako pomembno kot skrb za blagor duš je zanj bilo tudi beleženje sočasnih dogodkov, ki so zaznamovali dušnopastirsko delovanje. Ko je bil v letih 1650–51 šolski prefekt v Ljubljanskem jezuitskem kolegiju, je začel pisati dnevnik *Diarium prefecturae scholarum* in mu dodal še popis dogodkov iz preteklih let: *Collectanea ex annis praeteritis spectantia ad gymnasii Labacensis historiam, 1602–1638*.⁵⁹ Začel je pisati tudi kongregacijsko knjigo *Sodalitas Beatissimae Virginis Mariae in Coelos Assumptae*.⁶⁰ V času svoje dekanske službe je nekaj časa pisal zapiski kapiteljskih sej ter delal izvlečke iz kapiteljskih protokolov, iz različnih spisov je zbiral in zapisoval pravila in pravice stolnega dekana⁶¹ in napisal nekakšen pravilnik o obhajanju cerkvenih praznikov.⁶² Del svojega arhidiakonskega delovanja v Ribnici je opisal v dnevniku (*Ad archidiaconatum spectantia*), ki ga je vodil od 3. decembra 1669, vanj pa so zajeti dogodki vse do leta 1676.⁶³

Schönleben je umrl 15. oktobra 1681 v Ljubljani, kjer je pokopan v jezuitski cerkvi sv. Jakoba, pod oltarjem sv. Križa.⁶⁴ Vse premoženje, knjižnico in rokopisno zapuščino je zapustil jezuitom, volila pa sorodnikom. Ko je leta 1774 zgorel ljubljanski jezuitski kolegij,⁶⁵ je zgorela tudi velika večina Schönlebove zapuščine, ohranili pa so se tisti rokopisni zgodovinski zapiski, ki jih je hranil arhiv deželnih stanov. Schönlebove rokopisne zapiske danes hranijo Arhiv Republike Slovenije, Avstrijska narodna knjižnica, Avstrijski državni arhiv, Univerzitetna knjižnica v Gradcu in Metropolitanska knjižnica v Zagrebu.

VPLIV JEZUITSKEGA DUHOVNO-GEOGRAFSKEGA PROSTORA NA SCHÖNLEBNOVO ŽIVLJENJE IN OPUS

Prva jezuitska komponenta pri usmerjanju Schönlebovega zornega kota in njegovih zanimanj je bila jezuitska gimnazija v Ljubljani. Področja nižjega šolstva (»studia inferiora«) je urejal osnovni pravni dokument jezuitskega reda – *Konstitucije (Constitutiones Societatis Iesu, 1558)*, podrobneje pa še *Pravilo in uredba študijev (Ratio atque institutio studiorum, 1599)*, v katerem je bil natančno določen obseg snovi za vsak razred posebej, določena je bila tudi litera-

⁵³ Ker je bil Schönleben pri kritiziranju nasprotnikov preveč neposreden, sta se obe knjigi leta znašli na *Indeksu prepovedanih knjig* (Miklavčič, *Johann Ludwig Schoenleben*, str. 229; Smolik, *Pridigar, mariolog*, str. 410).

⁵⁴ Zani, *Memorie, impresse*, str. 181r–182r.

⁵⁵ Breznik, *Literarna tradicija*, str. 173.

⁵⁶ Dular, *Živeti od knjig*, str. 91–92.

⁵⁷ SK, rokopis št. 64.

⁵⁸ ARS, SI AS 730, fasc. 75.

⁵⁹ ARS, SI AS 1073, I/31r.

⁶⁰ ARS, SI AS 1073, I/51r.

⁶¹ NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 250/11, 364.

⁶² NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 248/3: Ordo missarum et vesperarum solennium.

⁶³ ARS, SI AS 1001.

⁶⁴ *Letopis Ljubljanskega kolegija*, str. 313–314.

⁶⁵ Dolar, *Med koncem in začetkom*, str. 16.

tura. Po osvojenih slovničnih zakonitostih latinščine in grščine se je znanje pridobivalo na osnovi branja priznanih latinskih in grških avtorjev, ki so bili vzor dobrega jezika in izjemnega retoričnega stila (Cicero, Ovidij, Katul, Tibul, Propercij, Vergilij, Horacij, Cezar, Salustij, Livij, Kurcij, Ciprijan; Krizostom, Ezop, Ksenofon, Platon, Plutarh, Bazilij, Demosten, Tukidid, Homer, Heziod, Pindar, Gregor Nazianski idr.). V zadnjih treh letnikih študija so se učili metriko, retorična pravila in se tudi v praksi vadili v govorništvu.⁶⁶ Jezuiti so pri dijakih spodbujali Marijino čiščenje, zato so v kolegijih in v šolah nastajale različne Marijine kongregacije. V Ljubljani sta se iz prvotne kongregacije Marije Vnebovzete pozneje razvili še kongregacija Brezmadežne Matere Božje in pozneje še Marije, kraljice angelov varuhov.⁶⁷ Tako kot drugod pa so jezuiti tudi v Ljubljani spodbujali bratovščine, poudarjali so čiščenje sv. Rešnjega Telesa, procesije ter razne pobožnosti (npr. 40-urno čiščenje pred začetkom posta) in romanja.⁶⁸

Odločilno vlogo pri formaciji Schönlebnove osebnosti je imel natančno razdelan potek redovne formacije bodočih jezuitov. *Konstitucije* so natančno predpisovale način vstopa v red in določale številne eksamne oziroma izpite, ki so kandidate in izpraševalce prepričali o trdnosti odločitve. Prav tako so podrobno predpisovale tudi študijsko pot bodočih jezuitov. Trdnost odločitve se je preizkušala še z mesečnimi duhovnimi vajami, s hišnimi opravili, s služenjem bolnim, ostarelim in drugim pomoči potrebnim, z romanji, učenjem krščanskega nauka, v tretji probaciji tudi s spovedovanjem, pridiganjem in misijoni.⁶⁹ *Konstitucije* zahtevajo zaobljubo pokorščine, uboštva ter čistosti in za profese⁷⁰ tudi pokorščine papežu. Kandidati oziroma člani morajo pred dokončno zavezo redu opraviti tri probacije, prva je preizkus pred samim vstopom v red, druga probacija je noviciat, ki traja dve leti (ob koncu noviciata kandidati opravijo prve, preproste zaobljube pokorščine, uboštva in čistosti), tretja probacija pa je pred zadnjimi, večnimi zaobljubami redu. Pri jezuitih duhovnikih je to po končanem študiju filozofije in teologije, po opravljeni pastoralni in študijski praksi ter po posvetitvi v duhovnika. Pri jezuitskih redovnih bratih je potek probacij in zaobljub krajši in enostavnejši.⁷¹

Natančno določen potek šolanja in formacije kandidatom in članom nudi občutek varnosti in nespremenljivosti ne glede na kraj bivanja, nenehno menjavanje kolegijev in poslanstev pa jih med drugim pripravlja na poslušno predanost redovnim

predstojnikom. Posebnost jezuitske formacije je, da se vsi kandidati preizkusijo v vseh nalogah (vsi morajo biti v času formacije primerni za vse naloge), šele pozneje pa se jih usmeri na ožje področje. Za izpoved večnih zaobljub redu je zrel, kdor se je tako duhovno kot tudi sicer zmožen odpovedati samemu sebi, in kdor kljub selitvam in različnim nalogam zmore ohraniti v sebi notranji mir. Duhovno se odpovedati samemu sebi pomeni odmeti slabim nagnjenjem in grehu, dati svoje osebne želje ter zanimanja na stran in brezpogojno slediti glavnemu cilju jezuitskega reda: »vse za večjo čast božjo« (»Omnia ad maiorem Dei gloriam«), kar v praksi pomeni: obrambo ter širjenje vere in napredek duš v krščanskem življenju ter nauku.

Takšen je bil duhovni in kulturni prostor jezuitov, ki je zaradi natančno določenega poteka redovne formacije in nedvoumnih pravil omogočal mednarodni pretok članov in pripravnikov reda: prehajanje iz kraja v kraj in tako nadnacionalno enotnost jezuitskega mednarodnega geografskega prostora. Nadnacionalno enotnost je pomagala izoblikovati latinščina kot uradni jezik jezuitskega reda. Kljub raznolikosti okolij so bili cilji jezuitskega pastoralnega in vzgojnega delovanja v svojem bistvu povsod enaki, v podrobnostih pa so bili prilagojeni posameznemu okolju. Prav ta uniformiranost je olajševala mobilnost jezuitov, urejala skupno življenje v kolegijih in poenostavljala delovanje jezuitskega nižjega in višjega šolstva. Jezuitske gimnazije so predstavljale pomemben povezovalni moment ožjih geografskih prostorov na lokalni ravni; jezuitske višje šole in univerze pa so bile dejavnik povezovanja širših in bolj raznolikih, mednarodnih geografskih prostorov.

Schönleben je uspešno opravil pot jezuitske formacije vse do tretje probacije (1649/50), težave v njegovem redovnem poklicu so se začele po službovanju v Ljubljani (po letu 1651). Zaradi Schönlebnovih osebnih dvomov in želje po odpustu iz reda⁷² so bile maja 1652 njegove večne zaobljube preložene.⁷³ Križar je za nekaj časa na videz sicer uspešno prebrodil,⁷⁴ vendar pa je že čez dobro leto, septembra 1653, dokončno zapustil jezuitski red.⁷⁵ V času svojega šolanja in jezuitske formacije je živel v različnih kolegijih in krajih Avstrijske jezuitske province, ki je v njegovem času obsegala območje današnje Srednje in deloma Jugovzhodne Evrope od Passaua do Sedmograške v današnji Romuniji in od današnje Slovaške do Jadranske obale.⁷⁶ Kronološko gledano se je Schönlebnov jezuitski zemljevid začel in nehal risati na Dunaju (Dunaj, Leoben, Gradec, Krems, Gradec, Linz,

⁶⁶ Dolinar, *Das Jesuitenkolleg*, str. 49–50.

⁶⁷ Bizant, *Marijine kongregacije*, str. 137–139, 142–147.

⁶⁸ Dolinar, *Das Jesuitenkolleg*, str. 77–79.

⁶⁹ Prim. *Konstitucije*, str. 75–187.

⁷⁰ Profesi so jezuitski duhovniki, ki imajo štiri slovesne zaobljube, poleg zaobljub čistosti, uboštva in pokorščine še četrto zaobljubo pokorščine papežu.

⁷¹ *Konstitucije*, str. 151–160.

⁷² ARSI, Austr. 6, str. 110v, 114r.

⁷³ Arhiv SBL, Janez Ludvik Schönleben: prepis pisma arhivarja p. Teschitela z dne 14. 1. 1956.

⁷⁴ ARSI, Austr. 6, str. 119r–v.

⁷⁵ ARSI, Austr. 6, str. 179r.

⁷⁶ Drobesh, Tropper, *Die Jesuiten in Innerösterreich*, zemljevid na notranji strani platnic.

Passau, Gradec, Dunaj, Judenburg, Ljubljana, Gradec, Linz, Dunaj). Svojo jezuitsko pot pa je dejansko začel že Ljubljani in jo tukaj tudi zaključil: pred odhodom na študij v Padovo se je namreč na kratko ustavil tudi v rojstnem kraju. Zastavlja se vprašanje, ali je bil nemara vzrok njegove osebne krize v tem, da ga je vrnitev v domači kraj (v letih 1650/51) omajala v trdnosti njegove odločitve ter v njem vzbudila hrepenenje po domačem okolju, stalnosti in nepreklicno željo po avtonomnem znanstvenem udejstvovanju na teološkem (mariološkem) in zgodovinskem področju, ki se je v njem vzbudilo med samo redovno formacijo. Morda je bila razlog za odhod iz reda njegova želja po dokončanju teološkega študija na nejezuitski univerzi. Nedvomno je tudi, da je v njegovi osebnosti prevladovala želja po svobodi in avtonomnem odločanju o poteku lastne življenjske poti. Ne glede na to, kaj je bilo v ozadju Schönlebnove želje po odhodu iz reda, je več kot očitno, da je Schönleben med šolanjem in formacijo ponotranjil jezuitski duhovni ter kulturni prostor in mu ostal zvest tudi po odhodu iz reda ter vrnitvi na Kranjsko. Močno težnjo k vrnitvi v domači geografski prostor potrjujejo tudi navedbe, da naj bi zavrnil ponujeno teološko stolico na Univerzi v Padovi.⁷⁷

Ujemanje pravil redovne formacije, ki jih prinašajo *Konstitucije* in *Pravilo in uredba študijev*, s Schönlebnovimi interesnimi področji in razvitimi talenti je nadvse presenetljivo. Govorne vaje in govori, ki jih je Schönleben moral napisati po programu, kot ga je predvidevalo *Pravilo*,⁷⁸ so mu pomagale prebuditi zanimanje za govorništvo, prepoznati talent, in ga spodbuditi h govorniškemu razvoju in iz sebe narediti priznanega pridigarja. Nekaj izmed njegovih zgodnjih govorov je bilo tudi natisnjenih, toda večina se jih ni ohranila. Najpomembnejši med ohranjenimi so njegovi dunajski govori,⁷⁹ med katerimi zavzema osrednje mesto govor na čast Devici Mariji (*Panegyricus Magnae Matri Virgini sine macula originali conceptae*), ki je bil leta 1649 natisnjen kot dodatek h knjigi *Campus liliorum*, pozneje pa ponatisnjen v zbirki pridig *Horae subsecivae dominicales*.⁸⁰ Schönleben ga je govoril v letu posvetitve dunajske Univerze Brezmadežni Materi Božji leta 1649, do katere je prišlo na spodbudo cesarja Ferdinanda III.⁸¹ Priložnost za slovesne nagovore so bila tudi imenovanja v nazive, pridobljene na univerzi (bakalaver, licenciat, magister, doktor). Vsa napredovanja pri jezuitih so

Naslovna stran Schönlebnovega panegirika Brezmadežni Mariji, 1649 (*Campus liliorum*, 1649: Bayerische Staatsbibliothek digital: <http://reader.digitale-sammlungen.de/resolve/display/bsb10522731.html>, ogled 12. 5. 2015).

namreč imela natančno predpisane načine promoviranja in način obhajanja teh slovesnosti. Schönleben je napisal osem tovrstnih priložnostnih govorov, ohranili pa so se le naslovi.⁸²

Jezuiti so veliko pozornost posvečali tudi spominu na ustanovitelje in dobrotnike kolegijev. Zanje so darovali maše, jih ob obiskih v kolegijih počastili z govori, recitacijami ali pa jim posvetili dramo. Ob smrti so se dobrotnikom ali pa sorodnikom dobrotnikov poklonili s pogrebnimi govori in svečanimi pogrebnimi slovesnostmi.⁸³ V Schönlebnovem primeru so takšne priložnosti bile način navezovanja stikov s plemiškimi rodbinami in tudi s habsburško vladarsko rodbino. Prvi takšen posredni stik s Habsburžani je bil obisk nadvojvode Leopolda z ženo leta 1636 ob prazniku sv. Ane v kolegiju sv. Ane na Dunaju.⁸⁴ Schönleben je bil takrat novic. Med dobrotniki tega kolegija se istega leta omenja tudi Michael von Althan, ki ga omenjam zato, ker je Schönleben pozneje na čast njegovemu umrlemu sinu imel po-

⁷⁷ Zani, *Memorie, imprese*, str. 181v; Richter, *Ein Beytrag*, str. 315.

⁷⁸ V času naziva magistra: po končanem študiju filozofije do začetka študija teologije je moral vsak jezuitski pripravnik napisati eno dramo, vsako leto pa vsaj en latinski govor.

⁷⁹ Schönleben, *Horae subsecivae dominicales, Pars II.*, str. 423–480.

⁸⁰ Schönleben, *Horae subsecivae dominicales, Pars II.*, str. 424–433.

⁸¹ AUW, AT-UAW/CA 1.0.71: Eid auf die Unbefleckte Empfängnis Mariens, 9. 4. 1649.

⁸² Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 355; Zani, *Memorie, imprese*, str. 182r–v.

⁸³ *Konstitucije*, str. 112–113.

⁸⁴ ÖNB, Cod. 12218 Han, str. 172r.

grebni govor: *Lacrumae piis manibus illustrissimi adolescentis Joannis Michaelis Adami Baptistae, comitis ab Althan* (1648). Ko je 1643/44 deloval v Linzu, se je srečal z grofom Johannom Richardom Starhembergom, ki je plačal premijo za (domnevno) njegovo dramo *Julian Apostata*.⁸⁵ V času svoje notarske službe je v letu posvetitve dunajske univerze Brezmadežni Mariji (1649) verjetno prišel v stik s cesarjem Ferdinandom III., saj je (kot je bilo že navedeno zgoraj) tudi sam napisal govor za to priložnost. V Ljubljani je navezal prijateljske stike z Volfom Engelbertom Auerspergom, posvetil mu je tudi svojo dramo *Haeresis fulminata*.⁸⁶

Jedrni del jezuitskih kolegijev so bile knjižnice, kjer so dijaki lahko prebirali obvezno in dodatno literaturo, ki pa je bila skrbno izbrana in prečiščena slabih zgledov.⁸⁷ Poudarek na ponavljanju in poglobljanju snovi je jezuitske gojence spodbujal k individualnemu študiju in prebujanju lastnih interesov. Tudi Schönleben je v svojem jezuitskem obdobju veliko časa preživel v knjižnicah. To potrjuje tudi pismo jezuitskega generala provincialu avstrijske province po Schönlebenovem izstopu iz reda, v katerem provincialu piše, da ga je Schönleben prosil za zapiske, ki jih je pripravil v času delovanja v redu.⁸⁸ Schönlebenovo uporabo jezuitskih (ter tudi drugih) arhivov in knjižnic potrjujejo tudi navedbe virov v njegovih tiskanih in rokopisnih delih.

Jezuitsko šolstvo je imelo za enega izmed pomembnih ciljev naučiti svoje dijake lepega in pravičnega izražanja in nastopanja pred večjim številom ljudi.⁸⁹ To so spodbujali z recitacijami, disputacijami in prirejanjem dramskih iger, tako pa so v kolegij privabili vplivne in vodilne ljudi mesta ali dežele, kjer je deloval kolegij. K dramskemu ustvarjanju je bil Schönleben po do sedaj znanih podatkih pritegnjen dvakrat, in sicer v času svojega poučevanja retorike v jezuitskem kolegiju v Linzu (1643/44), ko naj bi v septembru pripravil uprizoritev drame *Julian Apostata*, ter v času svojega delovanja v Ljubljani, ko je 1651 napisal dramo *Haeresis fulminata*.⁹⁰

Schönleben je z jezuiti kljub izstopu iz reda vedno ostal tesno povezan: jezuitska miselnost in disciplina sta ga spremljali vse življenje. Ohranjal je prijateljske stike z nekaterimi jezuitskimi patri, ne le iz ljubljanskega, temveč tudi iz drugih kolegijev Avstrijske jezuitske province (npr. s sonarodnjaki p. Frančiškom Harrerjem, p. Janezom Šego, p. Matijem Bastijančičem, p. Mihaelom Šterom in p. Jakobom Škerlom ter med drugimi tudi s p. Joannesom Bertholdom, doma

iz Trenta). V času svojega delovanja v Ljubljani je velikokrat maševal in pridigal v jezuitskem kolegiju. Schönlebenove besede, ki jih je zapisal o jezuitih v svoji oporoki, zanj povsem držijo: »Kar imam, imam po njih; kar vem, vem po njih.«⁹¹

SCHÖNLEBNOVA VPETOST V ŠIRŠI EVROPSKI PROSTOR

Prestopiti meje rodnega mesta in domače dežele Kranjske mu je uspelo predvsem zaradi vstopa v jezuitski red. Očetova finančna pomoč ga je pospremila do doktorata iz teologije v Padovi in mu omogočila študijsko bivanje in delo v tamkajšnjih knjižnicah in arhivih. Preko jezuitov je prišel v stik s širokim krogom ljudi različnih narodnosti, interesov in tudi značajev. Stiki seveda niso bili omejeni zgolj na člane jezuitskega reda, ampak precej širši, ohranila so se Schönlebenova pisma (ali deloma celo obojestranska korespondenca) škofoma Buchheimu⁹² in Rabatti,⁹³ generalnemu vikarju Filipu Terpinu,⁹⁴ deželnemu glavarju Volfu Engelbertu Auerspergu,⁹⁵ pismu Petru Lambecku, dvornemu knjižničarju na Dunaju,⁹⁶ opatu Albertu v benediktinskem samostanu v Šentpavlu,⁹⁷ iz ribniškega obdobja tudi prepisi pisem dunajskemu nunciju ter druga pisma.⁹⁸ Če sodimo po odgovorih jezuitskih generalov Gotifredija in Nickla, si je moral Schönleben dopisovati vsaj z njima, najverjetneje pa tudi s takratnim provincialom Avstrijske province, Trinckellijem.⁹⁹ V povezavi z oporoko škofa Buchheima se je ohranila korespondenca s cesarjem Leopoldom I.;¹⁰⁰ zdi se, da se je nanj Schönleben osebno obrnil tudi v zvezi z imenovanjem za župnika v Ribnici.¹⁰¹ Na njegova široko razpredena osebna poznanstva je mogoče sklepati tudi iz nekaterih naslovov in posvetil njegovih del. Iz zadnjih let njegovega življenja se je ohranila korespondenca s Ferdinandom Bonaventuro I., grofom Harrachom, ki je bil v diplomatski službi cesarja Leopolda I. in je pri njem užival veliko zaupanje.¹⁰²

⁹¹ NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 313/2a (11. točka): »Quidquid enim habeo, per illos habeo, quidquid scio, per illos scio.«

⁹² NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 39/23, 86/38, 109/54, 138/10, 141/14.

⁹³ NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 89/35, 93/79, 82; 97/2; 107/3; 138/10, 14; 142/21; NŠAL 1, fasc. 12/9.

⁹⁴ NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 78/2, 80/23, 87/42, 89/35, 93/79, 138/10, 175/25.

⁹⁵ NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 38/14, 39/23, 56/30.

⁹⁶ ÖNB, Cod. 9714 Han, str. 165r.

⁹⁷ Radics, *Der krainische Historiograph*, str. 71–72.

⁹⁸ ARS, SI AS 1001: Ad archidiaconatum spectantia.

⁹⁹ ARSI, Austr. 6, str. 110v, 114r, 119r–v, 133r, 179r, 190r.

¹⁰⁰ NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 56/30, 138/10, 183/24; NŠAL 1, fasc. 12/9.

¹⁰¹ NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 97/2: ».../ cum recenter a sua maiestate Caesarea in subsidium honestae et personae meae congruentis sustentationis petierim /.../«.

¹⁰² OeStA, AVA, AT-OeStA/AVA FA Harrach Fam. in spec 299.24.

⁸⁵ Fröhler, *Zur Schauspieltätigkeit*, str. 239.

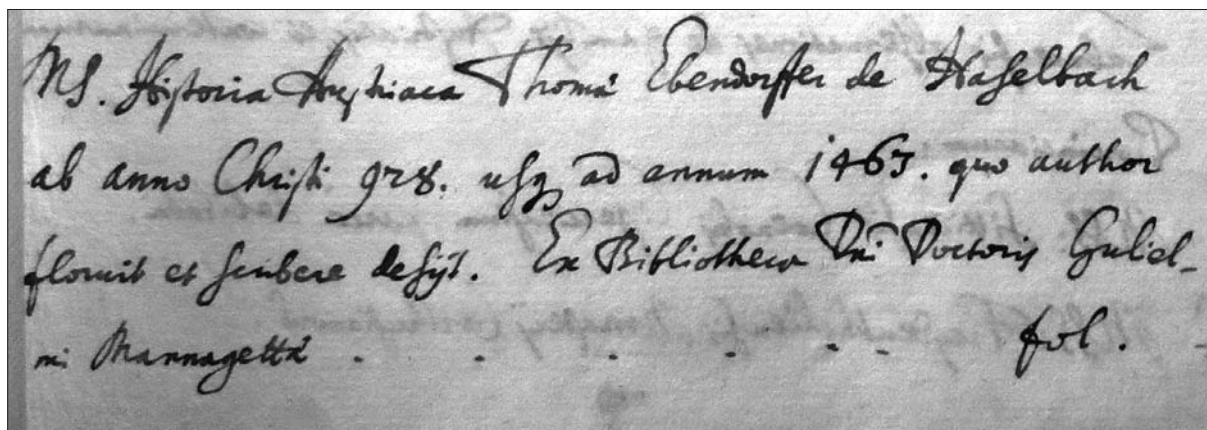
⁸⁶ OeStA, HHSStA, AT-OeStA/HHSStA SB Auersperg XXVII, 25, str. 1r.

⁸⁷ Ciperle, *Jezuitski učni program*, str. 167–168.

⁸⁸ ARSI, Austr. 6, str. 190r.

⁸⁹ Vidmar, *Nastajanje novoveške*, str. 170–171.

⁹⁰ Fröhler, *Zur Schauspieltätigkeit*, str. 239; *Letopis ljubljanskega kolegija*, str. 171.

Izsek iz rokopisne predloge spisa *Carniolia antiqua et nova*, in sicer iz popisa rokopisnih virov omenjenega spisa (*ARS, SI AS 1073, I/49r, str. 9r*).

Morda je prav Harrach odigral vlogo posrednika pri povabilu Schönlebnu za službo dvornega knjižničarja cesarja Leopolda I. leta 1676. Na podlagi zapisov v *Acta Sanctorum* je mogoče sklepati, da so Schönlebnova poznanstva segala vse do Antwerpna, o svetnikih z območja Kranjske si je namreč dopisoval tudi z jezuitom – bolandistom Danielom Papebrochom.¹⁰³ V literaturi se omenja tudi povabilo za škofjskega knjižničarja pri salzburškem nadškofu Maksimilijanu Gandolfu Khünburgu.¹⁰⁴ Schönlebnove prijateljske stike z nadškofom Khünburgom potrjuje tudi njegov govor *Trias colossea honoris celsissimi principis Maximiliani Gandolphi ex comitibus a Khüenburg, archiepiscopi Salisburgensis* (1668).¹⁰⁵

V Schönlebnovih marioloških delih so se ohranila dragocena posredna pričevanja o korespondenčnih stikih z nekaterimi vodilnimi mariologi njegovega časa, v delu *Vera ac sincera sententia* omenja Petra de Alva et Astorga in Hypolita Marraccija.¹⁰⁶ Širši evropski javnosti je Schönleben poznan zlasti po svojih marioloških delih, v katerih se je uveljavil kot zagovornik teze o Marijinem brezmadežnem spočetju, ki je bila v obliki dogme sprejeta šele 173 let po njegovi smrti. Ravno knjigi, v katerih je najbolj prepričljivo predstavil razloge za razglasitev dogme, *Vera ac sincera sententia* (1668, 1670) in *Palma virginea* (1671), sta bili zaradi polemičnega in ostrega nastopa proti nasprotnikom uvrščeni na *Indeks prepovedanih knjig*, prva leta 1677, druga 1679. S seznama sta bili umaknjeni šele leta 1900.¹⁰⁷ Ta ukrep mu je nedvomno onemogočil še večjo prepoznavnost in odmevnost. Pač pa je bil ravno zaradi svojih prizadevanj za razglasitev dogme o Marijinem brezmadežnem spočetju

sprejet kot častni član v bolonjsko »Academia gelatorum«, in sicer najverjetneje leta 1670, pod oznako »Il ritirato« (»umaknjen«, »samotar«).¹⁰⁸ Kot je mogoče razbrati iz posvetila drugega zvezka Schönlebnovih postnih pridig, je imel največ zaslug za sprejem teolog Simon Santagata.¹⁰⁹ Kot je izpričal v posvetilu drugega zvezka latinskih postnih pridig, si je za svoj simbol izbral tamarisko. Na njegovem emblemu je upodobljen grm tamariske, prenesen v klet, z napisom: »servat translata virorem«, kar v prevodu pomeni: »presajena naj ohrani življenjsko moč«. ¹¹⁰ Neizbrisen pečat je v evropskem prostoru dal tudi s svojimi genealoškimi deli o habsburški vladarski hiši. Kot pomemben vir so ga citirali številni poznejši habsburški genealogi, npr. nemški zgodovinar in lingvist Joannes Georg Eccardus, ki je napisal delo *Origines Austriacae* (1721).¹¹¹

Iz naslovov in marginalij njegovih del je mogoče razbrati, da je delal v številnih knjižnicah in arhivih ali pa imel vsaj občasne pisne stike s tamkajšnjimi knjižničarji. Na Dunaju je študiral v knjižnici jezuitskega kolegija in v univerzitetni knjižnici, deloma je poznal tudi gradivo knjižnice cistercijanskega samostana v Heiligenkreuzu (Wienerwald) in morda tudi cistercijanskega samostana Lilienfeld blizu St. Pöltna.¹¹² Zanimiva je ugotovitev, da si je Schönleben izposojal tudi rokopise in knjige iz knjižnice dunajskega dvornega zdravnika Joannesa Guilielma

¹⁰⁸ Miklavčič, *Schönleben, Janez Ludvik*, str. 238.

¹⁰⁹ Schönleben, *Tractatus geminus*, 2. del: »Epistola dedicatoria«.

¹¹⁰ Zani, *Memorie, impresse*, str. 181r; Schönleben, *Tractatus geminus*, 2. del, »Epistola dedicatoria«, 3. str.: »Mihi maximopere in hac sylva placent omnia, illud potissimum iuvat, quod gratiosis suffragiis vestris inter cedros et platanos, inter lauros et oleas, etiam locus sit humili myricae. Est mea populeis parva myrica comis (Mantuan.). Quae studiose enititur, ut in vestram sylvam servet translata virorem: et dum se condit inter obscura receptacula, sibi proportionatos erumpat in flores, si non fructus.«

¹¹¹ ÖNB, Cod. 8351 Han, str. 1.

¹¹² Kögl, *Leben und Werk*, str. 78.

¹⁰³ *Acta sanctorum octobris*, 3. zv., str. 12–18; Bratož, *Kršćanstvo v Ogleju*, str. 187–188.

¹⁰⁴ Radics, *Der krainische Historiograph*, str. 32.

¹⁰⁵ Valvasor, *Die Ebre*, 2. zv., 6. knj., str. 355.

¹⁰⁶ Miklavčič, *Johann Ludwig Schoenleben*, str. 227.

¹⁰⁷ Miklavčič, *Johann Ludwig Schoenleben*, str. 232; Smolik, *Pridigar, mariolog*, str. 410; Vidmar, *Prepovedane knjige*, str. 247.

Mannagetta.¹¹³ Prepričana sem, da je možnost študija v knjižnicah izkoristil ne le na Dunaju, ampak tudi v drugih kolegijih, v katere je prišel v času svoje redovne formacije. Gotovo je marljivo izčrpal gradivo univerzitetne knjižnice in arhiva (matrike) v Padovi.¹¹⁴ Iz njegovih tiskanih in rokopisnih genealogij ter genealoških zapiskov je razvidno, da je uporabljal tudi knjižnice in arhive kranjskih samostanov, in sicer v Stični, Kostanjevici, Pleterjah, Mekinjah, Bistri in Žičah, ter tudi gradivo ribniške župnije in njenih podružnic.¹¹⁵ Zaradi nadnacionalne urejenosti redov, v čigar lasti so bili navedeni samostani, je jasno, da je tudi v teh prihajal v stik z gradivom širšega evropskega kulturnega in geografskega prostora. Bogat vir informacij mu je predstavljala tudi knjižnica Wolfa Auersperga, ki jo je več let urejal (gotovo v letih 1655–1663).¹¹⁶ Enako velja za knjižnico ljubljanskih škofov v Gornjem Gradu, ki jo na več mestih omenja kot vir,¹¹⁷ znano pa je tudi, da si je iz nje izposojal knjige.¹¹⁸ V času dekanske službe je s pridom uporabljal gradivo kapiteljskega arhiva v Ljubljani.¹¹⁹ Po očetovi zaslugi je imel dostop do podatkov arhiva ljubljanske mestne uprave, preko vplivnih poznanstev pa tudi do arhiva kranjskih deželnih stanov.¹²⁰

Ohranjena korespondenca priča, da je veliko gradiva dobil tudi z dopisovanjem s člani različnih rodbin in s samostanskimi predstojniki. V Arhivu Republike Slovenije in v Avstrijski narodni knjižnici so se ohranili njegovi dopisi plemstvu in duhovščini s prošnjo za posredovanje gradiva iz njihovih družinskih, samostanskih ter župnijskih arhivov in navodila oziroma pravila za izpisovanje podatkov.¹²¹

SKLEP

Janez Ludvik Schönleben je zanimiva osebnost tako z biografskega gledišča kakor tudi zaradi obsežnega in vsebinsko zelo raznolikega opusa. Raziskovanje njegove biografije nam razjasni glavne življenjske prelomnice, pomaga nam razložiti širino njegovih zanimanj in ovrednotiti njegovo pisno zapuščino. Na Schönlebna je odločilno vplivala navezanost na domači kranjski oziroma slovenski prostor, ki mu jo je

privzgojila družina. Oče je z delovanjem v ljubljanski mestni upravi, z rezbarskim delom, ki ga je opravljal v dobrobit mesta, in zanimanjem za preteklost kranjskega glavnega mesta bil sinu zgled dejavne ljubezni do rodnega mesta in dežele. Po materi mu je bila v zibelko položena ljubezen do slovenščine.

S šolanjem na jezuitski gimnaziji v Ljubljani se je njegov miselni in kulturni prostor začel širiti, v geografskem smislu pa je do večje razširitve prišlo po njegovem vstopu v jezuitski red. Jezuitski geografski prostor je bil izrazito mednarodni že z vidika posameznih redovnih provinc, v svetovnem merilu je bila širina jezuitskega geografskega prostora že skoraj nepredstavljiva. Za delovanje reda je bila zato nujna nadnacionalna ureditev, ki je bila potrebna tudi zaradi velike fluidnosti jezuitskih članov in pripravnikov znotraj meja provinc, v nekaterih primerih pa tudi med različnimi provincami. Jezuiti so bili na neki način hkrati doma povsod in nikjer, njihov dom je bil svet. Schönleben je v času svojega šolanja in osemnajstletne redovne formacije petnajstkrat zamenjal kolegij (Dunaj, Leoben, Gradec, Krems, Gradec, Linz, Passau, Gradec, Dunaj, Judenburg, Ljubljana, Gradec, Linz, Dunaj). Zdi se, da so bili želja po dokončanju teološkega študija na nejezuitski univerzi, želja po vrnitvi na Kranjsko in Schönlebenova težnja po avtonomnem znanstvenem delovanju na mariološkem ter zgodovinskem področju glavni razlogi, da je septembra 1653 odšel iz reda. Schönleben je po duši vedno ostal jezuit in bil z jezuiti v Ljubljani ter v širšem avstrijskem prostoru ves čas tesno povezan. V oporoki je o njih zapisal, da je vse, kar ima in ve, prejel od njih.

Da je bila ljubezen do domačega prostora v njem neizmenna, priča tudi njegova padovanska epizoda. Po opravljenem doktoratu iz teologije v Padovi naj bi mu bila ponujena teološka stolica na Univerzi, vendar pa jo je zavrnil in se raje vrnil v Ljubljano, kjer je pozneje zasedel mesto stolnega dekana. Vrnitev v Ljubljano leta 1654 je pomenila dokončno slovo širokemu evropskemu geografskemu prostoru in fizično vrnitev v domači geografski prostor. V času opravljanja dekanske službe so se občasno sicer pojavljale želje po vrnitvi v mednarodni evropski prostor (njegove prošnje za odpust iz ljubljanske škofije), vendar pa niso nikoli prevladale. Tudi ko je po imenovanju za dolenskega arhidiakona in ribniškega župnika dejansko zapustil Ljubljano, se je pogosto vračal nazaj in se nato odpovedal tej službi, da se je lahko dokončno vrnil v domači kraj in dokončal začete zgodovinske spise. Vendar pa Schönlebenova odpoved mednarodnemu geografskemu prostoru v fizičnem smislu ne pomeni prekinitve stikov z evropskih duhovnim in kulturnim mednarodnim prostorom. Z njim je ostajal povezan preko pisemskih stikov z različnimi ljudmi, z branjem starejših in sočasnih marioloških, pridigarskih, zgodovinskih in genealoških del ter tudi po svojih natisnjenih delih,

¹¹³ ARS, SI AS 1073, I/49r, str. 9r; I/50r, str. 24; Schönleben, *Horae subsecivae dominicales*, 2. del, str. 458–462.

¹¹⁴ OeStA, HHStA, AT-OeStA/HHStA SB Auersperg XXVII, 12, npr. str. 37v, 41v, 65v.

¹¹⁵ Npr.: ARS, SI AS 1073, I/42r; ÖNB, Cod. 15300 Han; OeStA, HHStA, AT-OeStA/HHStA SB Auersperg XXVII, 12.

¹¹⁶ Schönleben, *Carniolia antiqua et nova* (»Syllabus MSS«); Žargi, *Auerspergov knežji dvoec*, str. 285–286; Južnič, *Koper-nik v Turjaški*, str. 11, 22.

¹¹⁷ Npr.: ÖNB, Cod. 15300 Han.

¹¹⁸ NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 96/14, 97/22.

¹¹⁹ Npr.: NŠAL, KAL, Zapiski sej 1621–1658; NŠAL 100, KAL fasc. 250/11, 364.

¹²⁰ Schönleben, *Carniolia antiqua et nova* (»Syllabus MSS«).

¹²¹ ARS, SI AS 1073, I/42r, str. 26d, 26e; ÖNB, Cod. 8351 Han, str. 174r–177v.

ki so naletela na širši odmev, zlasti to velja za njegovo genealogijo habsburške vladarske hiše (*Dissertatio polemica*), njegovo najpomembnejše zgodovinsko delo *Carniolia antiqua et nova* in njegova mariološka dela, zaradi katerih je bil sprejet v bolonjsko »Academia gelatorum«.

Schönlebnovo zunanjo afirmacijo kranjstva in slovenstva najmočneje predstavlja njegova priredba lekcionarja *Evangelia inu lystuvi*, ki skupaj s Čandik-Hrenovo izdajo lekcionarja predstavlja podstavo za nadaljnjo dolgo tradicijo izdajanja *Evangelijev in listov*. Ljubezen do rodne dežele je mogoče razbrati tudi iz predgovorov k njegovim zbirkam pridig. Globoko osebno naklonjenost Kranjski dokazuje tudi njegovo marljivo ukvarjanje z njeno preteklostjo in prizadevanje, da bi napisal njeno celostno zgodovino od začetkov sveta pa vse do svoje sodobnosti. Njegove širokopotezne načrte je prehitela smrt, je pa z zbranim rokopisnim zgodovinskim in genealoškim gradivom vplival na naslednike, zlasti na Janeza Vajkarda Valvasorja in Janeza Gregorja Dolničarja.

VIRI IN LITERATURA

ROKOPISNI VIRI

- ARS – Arhiv Republike Slovenije (Ljubljana):
 SI AS 1, Vicedomski urad za Kranjsko, 1492–1747.
 SI AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, 1406–1898.
 SI AS 730, Gospostvo Dol, 1477–1875.
 SI AS 1001, Schönleben Janez Ludvik, 1659–1731.
 SI AS 1065, Zbirka doktorskih in babiških diplom, 1626–1905.
 SI AS 1073, Zbirka rokopisov, 13. stol.–1941.

ARSI – Archivum Romanum Societatis Iesu (Rim):
 Provincia Austriae.

Arhiv SBL – Arhiv Slovenskega biografskega leksikona (ZRC SAZU, Inštitut za kulturno zgodovino):
 mapa Janez Ludvik Schönleben.

AUW – Archiv der Universität Wien (Dunaj):
 Philosophische Fakultät (gradivo Filozofske fakultete).

NŠAL – Nadškofijski arhiv Ljubljana (Ljubljana):
 NŠAL 1, ŠAL 1 – najstarejše gradivo Škofijskega arhiva v Ljubljani.
 NŠAL 100, Kapiteljski arhiv.
 NŠAL 101, Zbirka listin.
 ŽA: Župnijski arhiv (Ljubljana – Sv. Nikolaj, Matične knjige).

NUK – Narodna in univerzitetna knjižnica (Ljubljana):
 Rokopisna zbirka in zbirka redkih tiskov: Ms. 1044.

OeStA – Österreichisches Staatsarchiv (Dunaj):
 HHStA – Haus-, Hof- und Staatsarchiv: Familien (Herrschafts-) Archiv Auersperg 1430–1940 (I Familie).
 AVA – Allgemeines Verwaltungsarchiv: Familienarchiv Harrach (ok. 1548 – ok. 1970).

ÖNB – Österreichische Nationalbibliothek (Dunaj):
 Cod. 9714 Han; Cod. 8351 Han; Cod. 12218 Han; Cod. 15300 Han; Cod. 15400 Han.

SK – Semeniška knjižnica (Ljubljana): rokopis št. 64
 (J. L. Schönleben, *Basis ethica*, 1654).

USP – Universitas studii Paduani – Università degli Studi di Padova (Padova):
 Archivio Generale di Ateneo, Archivio Antico: vol. 430; vol. 466.

ZAL – Zgodovinski arhiv Ljubljana (Ljubljana):
 ZAL, LJU 346, 2/32: Rokopisna knjiga meščanov.

Schönlebnova natisnjena dela:
Carniolia antiqua et nova, 1681: »Syllabus MSS«. *Fasten-Freytag und Sonntag-Predigen*, 1668: »Vorspruch dess Authoris«. *Feyertäglicher Erquick-Stunden, Erster Theil*, 1669, str. str. 25–105; *Anderer Theil*, str. 40–102, 173–208, 237–283, 304–322, »Zugab« (str. 1–19). *Horae subsecivae dominicales*, 1676: *Pars I.: Pars hyemalis et verna*, str. 419–444; *Pars II.: Pars aestiva et autumnalis*, str. 419–480. *Tractatus II. quadragesimalis Sacra peregrinatio ad Christi servatoris sepulchrum*, 1673: »Epistola dedicatoria«.

LITERATURA

Acta sanctorum octobris !...! illustrata a Constantino Suyskeno, Cornelio Byeo, Jacobo Bueo, Josepho Ghesquiero e Societate Jesu presbiteris theologis, Tomus III., qio dies quintus, sextus et septimus continentur. Antverpiae apud Joannem Nicolaum van der Beken, 1770, str. 12–18 (Vir: Google books: https://books.google.si/books?id=kc5SCeuNHx4C&pg=PA1&q=Acta+sanctorum+octobris+tomus+III+1770&hl=sl&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=Acta%20sanctorum%20octobris%20tomus%20III%201770&f=false, ogled 31. 7. 2015).

Bizant, Milan: Marijine kongregacije v ljubljanskem jezuitskem kolegiju. *Jezuitski kolegij v Ljubljani (1597–1997)* (ur. Vincenc Rajšp). Ljubljana:

- Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, Provincialat slovenske province DJ, Inštitut za zgodovino Cerkev Teološke fakultete v Ljubljani, 1998, str. 137–156.
- Bratož, Rajko: *Kršćanstvo v Ogleju in na vzhodnem vplivnem območju oglejske Cerkev od začetkov do nastopa verske svobode. (Acta ecclesiastica Sloveniae 8)*. Ljubljana: Teološka fakulteta, Filozofska fakulteta, 1986.
- Breznik, Anton: Literarna tradicija v »Evangelijih in listih«. *Dom in svet*, 30, 1917, str. 170–174, 225–230, 279–284.
- Ciperle, Jože: Jezuitski učni program in njihovi študiji v Ljubljani. *Jezuiti na Slovenskem*. Ljubljana: Teološka fakulteta, Inštitut za zgodovino Cerkev, Provincialat slovenske province Družbe Jezusove, 1992, str. 157–179.
- Constitutiones Societatis Iesu. Anno 1558*. Reprinted from the Original Edition with an Appendix, containing a translation, and several important documents. London: 1838 (<https://archive.org/details/constitutioness02jesuooog>, ogled 1. 9. 2014).
- Deželak Trojar, Monika: *Janez Ludvik Schönleben (1618–1681) v luči arhivskih virov, njegovega zgodovinskega in retoričnega opusa*. Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru: doktorska disertacija, 2015.
- Deželak Trojar, Monika: Življenje in delo Janeza Ludvika Schönlebna (1618–1681) v luči arhivskih virov. *Zgodovinski časopis* 69, 2015, št. 1–2, str. 58–86.
- Dolar, Jaro: Med koncem in začetkom. *Zbornik Narodne in univerzitetne knjižnice I*. Ljubljana: NUK, 1974, str. 7–16.
- Dolar, France–Martin: *Das Jesuitenkolleg in Laibach und die Residenz Pleterje 1597–1704*. Ljubljana: doktorska disertacija, 1976.
- Drobesch, Werner in Peter G. Tropper (ur.): *Die Jesuiten in Innerösterreich – Die kulturelle und geistige Prägung einer Region im 17. und 18. Jahrhundert*. Celovec: Mohorjeva založba, 2006.
- Dular, Anja: *Živeti od knjig. Zgodovina knjigotštva na Kranjskem do začetka 19. stoletja. Knjižica »Kronike«, zvezek 7*. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2002.
- Fabjančič, Vladislav: *Zgodovina ljubljanskih sodnikov in županov 1269–1820. Ljubljanski sodniki in župani, 3. zv.: Župani in sodniki 1605–1650* (ur. Barbara Žabota in Damjan Hančič). Ljubljana: Zgodovinski arhiv Ljubljana, 2005.
- Fröhler, Josef: Zur Schauspieltätigkeit der Studenten am Linzer Jesuitengymnasium. *Historisches Jahrbuch der Stadt Linz*. Linz: Stadt Linz, Städtische Sammlungen, 1995, str. 197–270.
- Južnič, Stanislav: Kopernik v Turjaški in Licejski knjižnici. *Knjižnica*, 50, 2006, št. 1–2, str. 7–34.
- Kögl, Helmar: *Leben und Werk Johann Ludwig Schönlebens*. Wien: doktorska disertacija, 1969.
- Konstitucije Družbe Jezusove z opombami 34. generalne kongregacije in Dopolnilne določbe potrjene od iste kongregacije* (prevedla Anamarija Beniger). Ljubljana: Provincialat Slovenske province Družbe Jezusove, 2007, str. 75–187.
- Lavrič, Ana: Umetnostna dejavnost škofa Otona Friderika Buchheima v ljubljanski škofiji. *Acta historiae artis Slovenica*, 9, 2004, str. 31–69.
- Letopis Ljubljanskega kolegija Družbe Jezusove (1596–1691)* (prevedla Marija Kiauta). Ljubljana: Družina, 2003.
- Miklavčič, Maks: Johann Ludwig Schönleben, ein slowenischer Mariologe. *Virgo Immaculata. Acta congressus Mariologici–Mariani Romae anno MCMLIV celebrati. Vol. XIV: De immaculata conceptione apud varias nationes*. Romae: Academia Mariana Internationalis, 1957, str. 214–241.
- Miklavčič, Maks: Schönleben, Janez Ludvik. *Slovenski biografski leksikon*, 3. knj. (ur. Alfonz Gspan). Ljubljana: SAZU, 1960–1971, str. 236–240.
- Miklavčič, Maks: Schönleben, Ludvik. *Slovenski biografski leksikon*, 3. knj. (ur. Alfonz Gspan). Ljubljana: SAZU, 1960–1971, str. 240–241.
- Mlinarič, Jože: *Stiška opatija 1136–1784*. Novo mesto: Dolenjska založba, 1995.
- Radics, Peter, Die Hausbibliothek der Auersperge. *Neuer Anzeiger für Bibliographie und Bibliothekswissenschaft*, 1878 (Januar, Februar), str. 10–17, 50–55.
- Radics, Peter: Der krainische Historiograph Johann Ludwig Schönleben. *Mitteilungen des Musealvereines für Krain* (Erste Abteilung: Historischer Theil) 7, 1894, str. 1–72.
- Radics, Peter: Familien–Chroniken krainischer Adeliger im 16. und 17. Jahrhundert. *Mitteilungen des Musealvereines für Krain*, XVI, 1903, str. 1–27, 137–152; *Mitteilungen des Musealvereines für Krain* XVII, 1904, str. 3–13.
- Ratio, atque Institutio studiorum Societatis Iesu. Auctoritate Septimae Congregationis Generalis aucta*. Romae: In Collegio Romano eiusdem Societatis. Anno Domini 1616 (BSB, MDZ: <http://reader.digitale-sammlungen.de/resolve/display/bsb10763777.html>, ogled 5. 2. 2014).
- Richter, Franz Xaver: Ein Beytrag zum gelehrten Österreich aus Krain. *Archiv für Geographie, Historie, Staats- und Kriegskunst*, 8. zv., 1817, str. 314–319.
- Valvasor, Janez Vajkard: *Die Ehre dess Hertzogthums Crain*, 1689, 2. zv., 6. knj., str. 353–357.
- Vidmar, Luka: Prepovedane knjige na Kranjskem od indeksa Pavla IV. (1559) do indeksa Pija VI. (1786). *Libri prohibiti v Semeniški knjižnici. Svetovne književnosti in obrobja* (ur. Marko Juvan). Zbirka *Studia Litteraria*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2012, str. 233–262.

Vidmar, Tadej: *Nastajanje novoveške stopenjske šolske strukture*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 2005.

Žargi, Matija: *Auerspergov knežji dvorec v Ljubljani. Theatrum vitae et mortis humanae*. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2002, str. 277–307.

S U M M A R Y

Spaces of Johann Ludwig Schönleben and their influence on the course of his life and creative path

Johann Ludwig Schönleben was born on 16 November 1618 in Ljubljana to a Slovenian mother and a German father. He learned Slovenian from his mother, and his father inspired him to explore the past of his home town and native land. As an active member of the city administration and a woodcarver, his father also served as a perfect example of how to actively express love for Carniola. Thus, already during his early childhood, his family impressed on him the importance and value of the local linguistic, geographic, and historical space of Ljubljana and Carniola.

He attended the Jesuit secondary school in Ljubljana from 1629/30 to 1634/35, and entered the Jesuit order on October 26th, 1635. He completed his novitiate and took his first simple vows in Vienna, after which he continued his schooling and Jesuit training at various colleges within the Austrian Jesuit Province (Vienna, Leoben, Graz, Krems, Linz, Passau, Judenburg, and Ljubljana). He stayed at some several times, but spent the most time at the Jesuit colleges in Vienna and Graz. He studied philosophy in Graz for three years (1638/39–1640/1641). He studied theology in Passau, Graz, and Vienna (1644/45–1647/48). He was ordained a priest in 1648 in Vienna, after which he taught rhetoric at the Viennese Jesuit College and worked as a notary for the Faculty of Arts during the 1648/49 academic year. After he finished his third probationary period at Judenburg, he came to Ljubljana in 1650 to work as a school prefect. In addition, he also served as a holy day preacher and as the head of the Marian Sodality. During that time, he staged the play *Haeresis fulminata* in Ljubljana. He left for Graz in October 1651, and from there went to Linz, where he stayed for a while after April 1652. In the autumn he left for Vienna, where he taught logic at the Faculty of Arts. Schönleben felt very close to the Jesuit spiritual

and cultural space; he matured there and discovered and developed his talents in it, but felt uncomfortable with the fluidity of the large international Jesuit community. The constant movement from one college to another and his tendency to autonomous scientific activities in theological (Mariology) and historical area weakened the firmness of his decision, and these were most likely the main reason for his discharge from the order in September 1653.

From Vienna he went to Padua, where he obtained his doctorate in theology in December 1653. After living in Padua for a few months, he returned to Ljubljana, even though he had been offered a chair at the Theological Faculty in Padua. He thus decided to move to his native linguistic and geographical space for good, whereas in spiritual terms he remained influenced by Jesuit culture, which would remain his spiritual “home” forever. He was appointed cathedral dean on May 6th, 1654. He remained in this position until 1667, after which he was appointed archdeacon of Lower Carniola and parish priest at Ribnica (1669–1676). He spent his last years in Ljubljana, where he dedicated himself fully to writing historical and genealogical works. He died on October 15th, 1681.

Schönleben's life and work were most profoundly influenced by the Jesuit spiritual culture and breadth, from which he received his education and in which he matured as an individual. He wrote in his testimony that he owed everything that he had become and known to the Jesuits. During the eighteen years of his Jesuit training, he discovered and developed his talents and became what he is largely known for today: a skilled orator and preacher, an established Mariologist, a historian of his native Carniola, a genealogist, and a polymath. Even though, in a physical sense, Schönleben was dominated by a love for his native geographical space, this does not mean that he no longer wanted to have anything to do with the international geographical and cultural space. He remained connected with it by maintaining written correspondence with various people, reading old and contemporary Mariological, historical, and genealogical works, and studying resources at monastic libraries. His printed works represented a special connecting link because they also met with a wide response outside Carniola. Due to the advanced level of his Mariological works, he was accepted into Bologna's Academy of the Frozen (*Academia gelatorum*). All in all, his adaptation of Janez Čandik's and Tomaž Hren's *Evangelia inu lystuwi* (Gospels and Epistles) and his attempt at a comprehensive history of Carniola titled *Carniola antiqua et nova* (Carniola Old and New) are Schönleben's strongest external affirmations of his Carniolan and Slovenian identity.